

Mellőzik-e és miért az ausztráliai szakirodalmat (és más kisebb országok szakirodalmát) a nagy referáló vállalkozások?

Ausztrál–amerikai szópárbaj a kérdés körül

Egy Queenslandi könyvtáros vette magának a fáradságot, és megvizsgálta: milyen mértékig szerepel az ausztráliai szakirodalom a nagy referáló vállalkozásokban.

Írásának keserű hangú bevezetőjében, amely vizsgálata summázatának tekinthető, megállapítja, hogy az ausztráliai kutatók kiábrándításának legjobb módszere, ha az általuk ismert hazai tudományos publikációk felőli „tudakozódásra” készítetik őket valamely számítógépes információs rendszer adatbázisában. A mindenkor tapasztalat az, hogy az USA-n kívüli publikációk vagy be sem kerülnek a nemzetközi információáramlásba, vagy a perifériájára szorulnak. Így hát hiába kezdené a legtöbb tudományos kutató munkáját annak feldolgozásával, ami kutatási területén hazai viszonylatban keletkezett, nem teheti, amennyiben csak e bázisokra hagyatkozik. E groteszk helyzetből fakadó eltolódás a végtermékekben is megmutatkozik. Pl. egy ausztráliai társadalomtudományi forrásban 2%-os az ausztráliai hivatkozások előfordulása az 56%-ot kitevő amerikai szakirodalmi hivatkozásokkal szemben.

Nem jobb a kép, ha a referáló folyóiratok oldaláról vesszük szemügyre a helyzetet. A nagy nemzetközi referáló folyóiratok a mezőgazdasági tudományok területéről 21 ausztrál szakfolyóiratot referálnak (pl. a BIOSIS), az orvostudomány területéről tízet (pl. az Excerpta Medica), a mérnöki tudományok területéről tizenhárom (pl. a COMPENDEX). A társadalomtudományok helyzete a természet- és műszaki tudományokénál is rosszabb: a művészetek területéről 8 lapot referálnak, az oktatásügyiek közül tizenhatot. A könyvtartudományok területéről 4, a nyelv- és irodalomtudományok területéről pedig 16 címet méltatnak referálásra.

Mi az oka a mellőzöttségnek? A szerző az amerikai, illetve a brit szóhasználat és helyesírás közötti eltérésekben véli meglelni a magyarázatot. Ausztráliában a brit szóhasználat megőrzésére törekcsenek, az új szakkifejezések zöme viszont amerikai. Például „a hulladék, a szemét” brittül „garbage”, amerika megfelelője „trash”. A britek „aluminium”-ot írnak és mondanak, az amerikaiak – rövidebben – „aluminum”-ot.

A szerző – vélekedésének igazolására – megvizsgálta az amerikai és a brit nyelvhasználatot 17 nemzetközi és 3 hazai referáló folyóiratban. Az eredmény: az ausztráliai referáló lapok az amerikai szóhasználat tekintetében az utolsó helyekre szorultak. Ez a rangsor azonban úgy válik igazán érdekessé, ha a 17 elemzett nemzetközi adatbázis helyezéseit is megismerjük a szóhasználat amerikaiasságát illetően. Közülük a három nem amerikai bázis – nevezetesen a brit INSPEC, a holland TROPAG és a dél-afrikai WATERLIT – a 15–17. helyre szorult.

A cikk írója végül is arra a következtetésre jut, hogyha a nem amerikai kutató szélesebb olvasóközönséget kíván magának biztosítani, térjen át az amerikai angol szóhasználatra.

A fent ismertetett cikk arra sarkallta a PAPERCHEM című amerikai referáló lap szerkesztőjét, hogy vitába szálljon állításaival.

Elsőként módszerét kifogásolja, amelyet ugyan népszerűnek lehet tekinteni, de valójában önkényes és félrevezető. A hevenyészett kiragadások és felsorolások semmit sem bizonyítanak. Ezzel szemben ellenőrizhető tény, hogy a PAPERCHEM 620 szaklapból referál, e számba beleértve a szekunder publikációk ötven címet meghaladó csoportját is. Számítógépes kereső rendszere azonban más információs forrásokat is figyelni tud, s így évente összesen 1430 referált forrás mutatható ki a vállalkozásban.

Egy olyan nemzetközi referáló lapnak, mint amilyen a PAPERCHEM, mindenképpen jól felfogott anyagi érdeke a *Bradford–Zipf szóródási törvény* tudomásulvétele, azaz az összes lehetséges primer információhordozó összegyűjtése és referálása. Ez egyszersmind két további követelmény kielégítését is jelenti, azaz az érdektelen másodlagos termést ki kell zárni, az ún. „küldetéses” feladat-teljesítő irodalmat pedig számon tartani.

Az ausztráliai kolléga cikke végül is félrevezető olvasóit. Minden nemzetközi adatbázis és helyi folyóiratszerkesztőség között létezik egy általánosan elfogadott út a referálás felé. Ezen túlmenően a „szereplés” esélyeit a kutató is megnövelheti. Bárki elküldheti saját munkáját bármelyik referáló lapnak, ha dolgozatáról az alapvető bibliográfiai követelményeknek megfelelő leírást készít, és a világnyelvek valamelyikén megírt tartalmi összefoglalót csatol hozzá. Tehát az angol nyelvű rezümé még csak nem is feltétel. Az persze alapvető követelmény, hogy a publikáció ne legyen provinciális, s ezen nem földrajzi értelemben vett provincializmust kell érteni. Egy referáló lap szerkesztőségének más – tartalmi – vonatkozásban kell megküzdnie az ún. provinciálitással. Ez pl. azokban a kényszerhelyzetekben tűnik ki élesen, amikor egy-egy konferenciaanyag teljes vagy részleges szerepeltetése mellett kell dönten. Gyakorta egy-egy konferenciának mindössze 2–3 előadása illeszthető be a tartalmi színvonal megőrzése jogán a referáló lap profiljába.

A másik probléma: vajon „újrafeldolgozott” formában érdemes-e referálni az olyan kutatási anyagokat, amelyek szerzői ismertebbek Ausztráliában vagy egyéb országokban. Ilyen esetekben kerül a szerkesztő a „22-es csapdjába”. Ha elzárkózik a „szekunder referálás” elől, érzéketlennek minősül a kisebb népek irodalomszemléle-

tének szemszögéből. Ha viszont nem, joggal éri a vad használói részéről, hogy lapja másodlagos jelentőségű dolgokra koncentrál.

A számítógépes információkeresés korában nem lehet vitatkozni brit vagy amerikai szóhasználatról. A logikus megoldás a rövidebb forma választása akkor is, ha ez harcias hazafiaskodást vált ki a nyelvi konzervativizmus képviselői körében.

A PAPERCHEM tehát valós szellemi erőfeszítéseket tesz a tudományos kutatók igényeinek kielégítésére, s az „érték platformjáról” továbbra sem léphet le.

/BYREN, A.: How to lose a nation's literature: Database coverage of Australian research = Database, 6. köt. 3. sz. 1983. p. 10–17.

BROWN, C. L.: How not to lose a nation's literature = Database, 6. köt. 4. sz. 1983. p. 11–13./

(Kiss Edit)

Az információtudomány oktatásának fejlődése

Az információtudomány (information science) tárgya széles értelemben a számítógépek könyvtári alkalmazása, beleértve az egészen újfajta „könyvtárakat” is, amelyek kifejezetten a számítógépes technológián alapulnak. Az információtudomány (a továbbiakban: informatika) oktatása olyan nem hagyományos kurzusokból áll, amelyeket az információtudomány megszületése és a számítógépek elterjedése, azaz az 1960-as évek közepe előtt nem oktattak volna a könyvtárosképző intézményekben.

Az Egyesült Államokban és Kanadában 1976-ban és 1982-ben felmérés készült arról, hogy a felsőfokú könyvtárosképző intézetek, illetve egyetemi tanszékek oktatási programjaiban milyen súllyal szerepeltek az informatikai tárgyak. A felmérés módszere azonos volt: mindkét évben az intézmények által kiadott programkatalógusokat vették alapul. 1976-ban az USA és Kanada 64 hivatalosan elismert felsőfokú intézménye közül 54 programjait elemezték (84%), 1982-ben pedig 60 programot (88%). Az összehasonlításból szemléletesen kiténik az informatikai stúdiumok nagyarányú előretörése az észak-amerikai könyvtárosképzésben.

Korábbi vizsgálatok tanulságai alapján az informatikai tárgyakat az alábbi főbb kategóriákba sorolták:

- *Könyvtárgépesítés (KG):* modern technikai berendezések, köztük számítógépek alkalmazása olyan, hagyományos könyvtári munkafolyamatokra, mint a katalógizálás, kölcsönzés, folyóiratnyilvántartás stb.
- *Információtárolás és -visszakeresés (ITK):* modern információtároló és -kereső rendszerek elméleti és gyakorlati kérdései, pl. referálás, indexelés, tárgyszó-jegyzékek, tezaurusok, keresési módszerek, különböző rendszerek összehasonlítása.
- *Rendszerelemzés (RE):* különféle könyvtári munkafolyamatok és szolgáltatások statisztikai és matematikai módszerekkel történő tanulmányozása és értékelése, pl. mintavétel, folyamat elemzés révén.
- *Interaktív számítógépes rendszerek (ISZR):* interaktív rendszerek tárolási és keresési lehetőségei, az online keresés módszerei és logikája, a legismertebb országos rendszerek jellemzői.

- *Programozás (PROG):* könyvtári kérdések megoldását segítő programok tervezése, programnyelvek és programozási módszertan.

Az 1. ábra az informatikai kurzusok oktatására vállalkozó intézmények százalékos arányának növekedését jelzi a fő tantárgykategóriák szerint. Kivétel a könyvtárgépesítés, amely némileg visszaesett. Ennek az lehet az oka, hogy ez a kategória képviselte a számítógépes technológia legkorábbi könyvtári alkalmazását, ez a megközelítés azonban avulékonnak bizonyult, mert csupán a hagyományos funkciók hatékonyabb ellátását irányozta elő, és nem változtatta meg gyökeresen a könyvtár fogalmát. A többi négy tantárgykategória hallgatólagosan feltételezi a könyvtár új definíúj definícióját, amely elvonatkoztat a könyvtáráruépületek és a nyomtatott információhordozók fizikai valóságától, és lényege az elektronikusan rögzített, földrajzilag távoli pontokon egyaránt hozzáférhető információ. Az 1. ábra görbéi mutatják, hogy ennek megfelelően az információ-tárolással és -visszakereséssel, valamint az interaktív számítógépes rendszerekkel összefüggő kurzusok népszerűsége nőtt meg a legjobban.

A 2. ábra nem a fő tantárgykategóriák, hanem az egyes intézményekben oktatott informatikai tárgyak (kurzusok) száma tekintetében mutatja az előrelépést. Az 1976-os görbe arról tanúskodik, hogy akkoriban a tanszékek konzervatív, mintegy 10%-os kisebbsége egyáltalán nem, vagy alig vett tudomást a forradalmilag új informatikai ismeretekről. 1982-re ez a csoport eltűnt, s az ez évi görbe ellentétes végén mutatkozik egy hasonló nagyságú, ám újító szellemű kisebbség: azok az intézmények, ahol tíznél is több informatikai kurzust indítanak, annak bizonyosságául, hogy szerintük a könyvtáros hivatás jövőjét a legújabb elektronikus eszközök és újfajta hordozók tömeges elterjedése fogja meghatározni.

A 3. ábrán látható, hogy a rendszeresen oktatott informatikai tantárgykategóriák számosságáról készült 1982-es görbe jelentősen „előbbre tolódott” az 1976-oshoz képest. (Az oktatott fő tantárgykategóriák átlagos száma 2,5-ről 3,5-re emelkedett intézményenként.)